

**KORELACJE WYNIKÓW OZNACZEŃ MAO, DBH
ORAZ WARTOŚCI WSPÓŁCZYNNIKA MAO/DBH
Z WYNIKAMI BADAŃ OSOBOWOŚCI, WYKONANYMI
PRZY ZASTOSOWANIU ZAADAPTOWANEGO DO
POLSKICH WARUNKÓW TRÓJWYMIAROWEGO
KWESTIONARIUSZA OSOBOWOŚCI (TPQ) U OSÓB
ZDROWYCH I UZALEŻNIONYCH OD ALKOHOLU
CZĘŚĆ I**

**Porównanie wyników trójwymiarowego kwestionariusza
osobowości (TPQ) w grupie osób zdrowych
i uzależnionych od alkoholu**

Andrzej Bidziński¹, Piotr Woźniak², Bohdan Woronowicz², Anna Tonderska¹

¹Zakład Biochemii

²Ośrodek Terapii Uzależnień Zespołu Profilaktyki i Leczenia Uzależnień
Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

**CORRELATIONS OF MAO AND DBH ACTIVITIES AS WELL AS MAO/DBH AC-
TIVITY INDEX WITH THE RESULTS OF TRIDIMENSIONAL PERSONALITY QUESTIN-
NAIRE (TPQ) IN HEALTHY CONTROLS AND ALCOHOL DEPENDENT PATIENTS –
PART I: COMPARISON OF THE TPQ RESULTS IN THE CONTROL GROUP AND THE
GROUP OF ALCOHOL DEPENDENT PERSONS**

ABSTRACT – The TPQ scores of persons from the control group revealed differences in tempera-
mental profiles of men and women, which were significant enough to suggest a need of taking the
sex factor into account in any comparative studies with the use of this questionnaire. Women who
smoked made up a peculiar subgroup among the controls with the highest scores on the Novelty
Seeking scale. A comparison of the healthy controls with alcohol dependent persons revealed that
male alcoholics differed from their controls, scoring higher on all three global scales of the TPQ,
while alcohol dependent women differed from the healthy controls only on one subscale of the Re-
ward Dependence scale.

Key words: TPQ, alcohol dependence.

WSTĘP

W roku 1987 Cloninger (1), opracowując swoją koncepcję osobowości, stworzył na-
rzędzie pomiarowe, nazwane przez niego Trójwymiarowym Kwestionariuszem Osobo-

wości (Tridimensional Personality Questionnaire – TPQ). Jakkolwiek pomyślane ono było jako uniwersalny kwestionariusz do badania cech temperamentu, to największą karierę zrobiło w kontekście zaproponowanej przez Cloningera (2) typologii alkoholizmu. W myśl tej koncepcji wyodrębnić można dwa zasadnicze typy alkoholizmu – 1 i 2, przy czym typ pierwszy charakteryzować ma się wysokim poziomem unikania stresów przy niskim poziomie poszukiwania nowych wrażeń, a typ drugi przeciwnie – dużą skłonnością do poszukiwania nowych wrażeń i niskim poziomem unikania stresów, często też łącznie z niskim poziomem uzależnienia od pozytywnych wzmocnień – innymi słowy osobowością antyspołeczną. Oba typy alkoholizmu różnić się mają późnym lub wczesnym początkiem choroby, typem przebiegu, towarzyszącymi zaburzeniami nastroju, rodzinnym obciążeniem alkoholizmem, a ponadto typ 1 ma występować częściej wśród kobiet a typ 2 wśród mężczyzn. Z typem 2 uzależnienia wiązana jest również obniżona aktywność płytkowej monoaminooksydazy, traktowana też jako ogólny wskaźnik biochemiczny, wskazujący na możliwość zachowań agresywnych i antyspołecznych (3, 4). Terminy „Poszukiwanie Nowych Wrażeń”, „Unikanie Stresów” i „Zależność od Pozytywnych Wzmocnień” są nazwami trzech globalnych skal kwestionariusza TPQ, przy pomocy którego należałoby ustalać typ temperamentu osoby uzależnionej od alkoholu, aby móc prawidłowo zakwalifikować ją do 1. lub 2. typu uzależnienia. W praktyce jednak przyseregowania tego dokonuje się najczęściej w oparciu o wywiad i kryteria kliniczne. W taki też właśnie sposób dokonywaliśmy podziału badanych osób w naszej poprzedniej pracy (5), w której ustaliliśmy pewne zależności między typem alkoholizmu a obniżonym poziomem aktywności MAO w alkoholizmie typu 2 i podwyższonym wskaźnikiem stosunku aktywności MAO do aktywności beta-hydroksylazy dopaminy (DBH) w alkoholizmie typu 1. Ponieważ jednak słuszność zakwalifikowania niektórych spośród zbadanych przez nas osób do określonego typu alkoholizmu była przedmiotem pewnych kontrowersji pomiędzy diagnostami, postanowiliśmy odwołać się do pierwotnego narzędzia, jakim jest kwestionariusz TPQ. Sam kwestionariusz był już kilkakrotnie modyfikowany zarówno przez autora, jak i innych, posługujących się nim badaczy (6, 7), a obecnie Cloninger poszerzył swoją koncepcję osobowości o dwa dalsze wymiary. Sięgnęliśmy więc do opracowanej w 1995 r. przez Dufeu i wsp. (8) niemieckojęzycznej wersji kwestionariusza, którą autorzy starali się przystosować do europejskiego sposobu wyrażania pojęć.

CEL PRACY

Celem pracy było w pierwszym rzędzie ustalenie zależności między badanymi przez TPQ cechami temperamentu a wiekiem i pcią badanych osób zdrowych i stwierdzenie, czy występują w tych cechach różnice między uzależnionymi i nieuzależnionymi od alkoholu.

MATERIAŁ I METODA

Badaniem objęto grupę kontrolną 55 zdrowych, nieuzależnionych od alkoholu ochotników, w tym 25 mężczyzn i 30 kobiet w wieku od 22 do 63 lat (średnia 41,11) oraz

grupę 61 uzależnionych od alkoholu pacjentów uczestniczących w programie psychoterapii uzależnienia w Ośrodku Terapii Uzależnień Zespołu Profilaktyki i Leczenia Uzależnień IPiN, w tym 12 kobiet i 49 mężczyzn w wieku od 24 do 63 lat (średnia 43,00). Przy rekrutowaniu ochotników do grupy kontrolnej staraliśmy się, aby profil wiekowy tej grupy zbliżony był do profilu zbadanej grupy osób uzależnionych.

W badaniu cech temperamentu posłużyliśmy się, przełożoną na język polski wersją kwestionariusza TPQ, opublikowaną przez Dufeu i wsp. (8). Wersja ta zawiera 98 stwierdzeń, co do których prawdziwości w odniesieniu do własnej osoby należy się ustosunkować. Każde ze stwierdzeń punktowane jest w skali 0-1. Pogrupowane są one w trzech skalach globalnych: Poszukiwania Nowych Wrażeń (PNW), maksymalnie 34 punkty, Unikania Stresów (US), maksymalnie 34 punkty i Zależności od Pozytywnych Wzmocnień (ZPW), maksymalnie 30 punktów. Skala PNW zawiera łącznie 34 stwierdzenia w czterech podskalach: PNW1 – Skłonność do zachowań eksploracyjnych w przeciwstawieniu do stoickiej obojętności (9 punktów); PNW2 – Impulsywność w przeciwstawieniu do refleksyjności (8 punktów); PNW3 – Ekstrawagancja w przeciwstawieniu do powściągliwości (7 punktów) oraz PNW4 – Bałaganiarski luz w przeciwstawieniu do perfekcjonizmu (10 punktów). Skala US zawiera również 34 stwierdzenia w czterech podskalach: US1 – pesymizm w przeciwstawieniu do optymizmu (10 punktów), US2 – Brak pewności siebie (lęk przed sytuacjami zawierającymi element niepewności) w przeciwstawieniu do pewności siebie (7 punktów), US3 – Nieśmiałość wobec obcych w przeciwstawieniu do śmiałości do ludzi (7 punktów) i US4 – Męczliwość i astenia w przeciwstawieniu do dobrego samopoczucia fizycznego. Skala ZPW zawiera 30 stwierdzeń w czterech podskalach: ZPW1 – Uczuciowość w przeciwstawieniu do braku sentymentalizmu (5 punktów), ZPW2 – Wytrwałość i upór w przeciwstawieniu do łatwego zniechęcania się (9 punktów), ZPW3 – Związki z ludźmi w przeciwstawieniu do braku ściślejszych związków (11 punktów) oraz ZPW4 – Skłonność do uzależniania się od innych w przeciwstawieniu do autonomii (samowystarczalności) (5 punktów).

Oprócz informacji o wieku i płci badanych rejestrowano również ich obecny i przeszły status jako palaczy tytoniu. Dane demograficzne oraz wywiad alkoholowy zbierano przy pomocy stosowanego w Ośrodku Terapii Uzależnień kwestionariusza, opracowanego przez B. Woronowicza, a diagnozę uzależnienia postawiono w oparciu o kryteria ICD-10.

Statystyczną ocenę różnic między grupami przeprowadzono za pomocą testu t Studenta, a w przypadku niespełniania kryterium normalności rozkładu wyników w grupie stosowano test Manna-Whitneya. W ocenie siły związku między zmiennymi posługiwano się współczynnikiem korelacji Pearsona.

WYNIKI

Ponieważ rozpiętość wieku w badanych grupach była dość znaczna, a niektóre z badanych osób zwracając ankietę nadmieniały, że jeszcze pięć lub dziesięć lat temu na pewne pytania odpowiedziałyby inaczej, postanowiliśmy sprawdzić, czy punkta-

cja w poszczególnych skalach i podskalach kwestionariusza nie wykazuje w grupie kontrolnej znamiennej korelacji z wiekiem. Współczynniki korelacji Pearsona między punktacją w poszczególnych skalach i podskalach TPQ a wiekiem badanych mężczyzn i kobiet i w całej grupie kontrolnej zestawione są w Tabeli 1.

Jak wynika z tabeli, żadna ze skal globalnych nie wykazuje znamiennej korelacji z wiekiem ani w całej grupie, ani w podgrupach kobiet i mężczyzn. W grupie kobiet nie koreluje z wiekiem również żadna z podskal. Wśród mężczyzn znamiennej korelację z wiekiem wykazuje jedynie podskala ZPW1 (uczuciowość) i jest to korelacja na tyle silna, że pozostaje znamienna w odniesieniu do całej grupy badanej, mimo że korelacja tej skali z wiekiem w grupie kobiet jest ujemna. Znamienne dla całej grupy okazują się również korelacje z wiekiem podskal PNW2 (impulsywność: korelacja ujemna) oraz US2 (lęk przed niepewnością: korelacja dodatnia).

TABELA 1

Korelacje skal i podskal Trójwymiarowego Kwestionariusza Osobowości z wiekiem osób w grupie kontrolnej (współczynniki korelacji Pearsona).

Skala	Kobiety n=30	Mężczyźni n=25	razem n=55
PNW	-0,122	+0,088	-0,017
PNW1	-0,298	-0,297	-0,290 ²
PNW2	-0,036	+0,106	+0,075
PNW3	-0,123	+0,098	+0,006
PNW4	+0,112	+0,295	+0,202
US	+0,185	+0,239	+0,209
US1	+0,287	+0,147	+0,237
US2	+0,324	+0,279	+0,296 ³
US3	-0,051	+0,194	+0,075
US4	-0,011	+0,058	+0,026
ZPW	-0,138	-0,034	-0,070
ZPW1	-0,269	+0,459 ¹	+0,348 ⁴
ZPW2	-0,035	-0,337	-0,150
ZPW3	-0,156	+0,015	-0,064
ZPW4	-0,334	-0,107	-0,210

¹p=0,021; ²p=0,032; ³p=0,028; ⁴p=0,009

Następnie porównaliśmy wyniki osiągane w poszczególnych skalach i podskalach przez kobiety i mężczyzn z grupy kontrolnej. Wyniki tych porównań przedstawione są w Tabelach 2, 2a, 2b i 2c.

Z tabel tych wynika, że kobiety z grupy kontrolnej uzyskały znamienne wyższą niż mężczyźni punktację we wszystkich skalach globalnych TPQ. Tzn. charakteryzowały się wyższą skłonnością do poszukiwania nowych wrażeń, silniejszą tendencją do unikania sytuacji stresujących i większym uzależnieniem od pozytywnych wzmocnień ze strony otoczenia.

TABELA 2

Porównanie globalnej punktacji (średnie±SEM) poszczególnych skal Trójwymiarowego Kwestionariusza Osobowości (TPQ) u kobiet i mężczyzn w grupie kontrolnej.

Skala	n	PNW	US	ZPW
Kobiety	30	18,3±0,87 ¹	16,5±1,18 ²	16,7±0,83 ³
Mężczyźni	25	15,2±0,90 ¹	11,7±1,17 ²	13,8±1,08 ³

PNW = skala Poszukiwania Nowych Wrażeń („Novelty Seeking”) – ¹p=0,017

US = skala Unikania Stresów („Harm Avoidance”) – ²p=0,006

ZPW = skala Zależności od Pozytywnych Wzmocnień („Reward Dependence”) – ³p=0,035

TABELA 2a

Porównanie punktacji w podskalach skali PNW u kobiet i mężczyzn w grupie kontrolnej.

Skala	Kobiety, n=30	Mężczyźni, n=25
PNW1	4,60±0,38	4,12±0,41
PNW2	3,90±0,34	3,04±0,36
PNW3	5,03±0,31 ¹	3,36±0,43 ¹
PNW4	4,73±0,29	4,64±0,41

PNW1 = Skłonność do zachowań eksploracyjnych

PNW2 = Impulsywność

PNW3 = Ekstrawagancja ¹p=0,004

PNW4 = Bałaganiarski luz

TABELA 2b

Porównanie punktacji w podskalach skali US u kobiet i mężczyzn w grupie kontrolnej.

Skala	Kobiety, n=30	Mężczyźni, n=25
US1	4,20±0,46	3,28±0,39
US2	4,53±0,33 ¹	3,08±0,45 ¹
US3	3,90±0,30 ²	2,56±0,38 ²
US4	3,83±0,45	2,76±0,41

US1 = Pesymizm

US2 = Brak pewności siebie ¹p=0,011

US3 = Nieśmiałość wobec obcych ²p=0,007

US4 = Męczliwość i astenia

TABELA 2c

Porównanie punktacji w podskalach skali ZPW u kobiet i mężczyzn w grupie kontrolnej.

Skala	Kobiety, n=30	Mężczyźni, n=25
ZPW1	3,20±0,22 ¹	2,08±0,30 ¹
ZPW2	3,60±0,34	4,36±0,45
ZPW3	6,70±0,46	5,36±0,55
ZPW4	3,20±0,31 ²	1,96±0,29 ²

ZPW1 = Uczuciowość ¹p=0,004

ZPW2 = Wytrwałość i upór

ZPW3 = Związki z ludźmi

ZPW4 = Skłonność do uzależniania się od innych ²p=0,006

W skali PNW wynik ten jest przede wszystkim skutkiem znamiennej wyższej punktacji w podskali „ekstrawagancja” i bliskiej znamienności punktacji w podskali „impulsywność”.

W skali US punktacja we wszystkich podskalach była wyższa w grupie kobiet niż w grupie mężczyzn, przy czym znamienne statystycznie okazały się różnice podskal „brak pewności siebie” oraz „nieśmiałość wobec obcych”.

W skali ZPW znamienne wyższe wyniki w grupie kobiet dotyczyły podskal „uczuciowość” oraz „uzależnienie od innych”. Wyższa też była punktacja kobiet w podskali „związki z ludźmi”, ale nie osiągnęła znamienności statystycznej.

W związku z doniesieniami, że aktywność monoaminooksydazy, biochemicznego markera, którego związek z typem 2 alkoholizmu jest również przedmiotem naszych zainteresowań, obniżona jest u osób palących tytoń, zbadaliśmy również różnice w cechach temperamentu między palącymi i niepalącymi w grupie kontrolnej. Wyniki przedstawione są w Tabelach 3a, 3b i 3c.

Różnice w punktacji skal globalnych i podskal TPQ między palącymi i niepalącymi odnoszą się przede wszystkim do kobiet i skali PNW (Poszukiwania Nowych Wrażeń). Kobiety palące cechuje znamiennej wyższa impulsywność (PNW2). Wyższa, choć nieznamienne, jest także ich punktacja w pozostałych podskalach PNW i

TABELA 3a

Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach PNW u osób palących (p.) i niepalących (np.) w grupie kontrolnej.

	n	PNW1	PNW2	PNW3	PNW4	PNW
Kobiety p.	14	5,00±0,43	4,71±0,47 ¹	5,36±0,41	5,36±0,49	20,4±1,11 ²
Kobiety np.	16	4,25±0,60	3,19±0,42 ¹	4,75±0,45	4,19±0,29	16,4±1,15 ²
Mężczyźni p.	11	4,00±0,59	3,64±0,61	3,64±0,73	5,45±0,70	16,7±1,62
Mężczyźni np.	14	4,21±0,59	2,57±0,41	3,14±0,52	4,00±0,43	13,9±0,91
Razem p.	25	4,56±0,36	4,24±0,38 ³	4,60±0,42	5,40±0,40 ⁴	18,8±1,00 ⁵
Razem np.	30	4,23±0,42	2,90±0,30 ³	4,00±0,37	4,10±0,25 ⁴	15,2±0,77 ⁵

¹p=0,037; ²p=0,018; ³p=0,0071; ⁴p=0,0066; ⁵p=0,0067

TABELA 3b

Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach US u osób palących (p.) i niepalących (np. w grupie kontrolnej).

	n	US1	US2	US3	US4	US
Kobiety p.	14	3,93±0,62	3,93±0,47	3,43±0,48	3,36±0,75	14,6±1,89
Kobiety np.	16	4,44±0,68	5,06±0,44	4,31±0,46	4,25±0,54	18,1±1,42
Mężczyźni p.	11	2,91±0,61	2,64±0,64	2,82±0,67	3,73±0,73	12,1±2,03
Mężczyźni np.	14	3,57±0,52	3,43±0,63	2,36±0,43	2,00±0,38	11,4±1,40
Razem p.	25	3,48±0,44	3,36±0,40	3,16±0,39	3,52±0,52	13,5±1,38
Razem np.	30	4,03±0,43	4,30±0,40	3,40±0,33	3,20±0,39	14,9±1,16

TABELA 3c
Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach ZPW u osób palących i niepalących w grupie kontrolnej.

	n	ZPW1	ZPW2	ZPW3	ZPW4	ZPW
Kobiety p.	14	3,00±0,33	3,71±0,64	6,36±0,66	2,57±0,50	15,6±1,29
Kobiety np.	16	3,38±0,29	3,50±0,31	7,00±0,66	3,75±0,35	17,6±1,04
Mężczyźni p.	11	2,00±0,30	3,82±0,63	4,55±0,78	1,55±0,43	11,9±1,25
Mężczyźni np.	14	2,14±0,49	4,79±0,63	6,00±0,74	2,29±0,37	15,2±1,60
Razem p.	25	2,56±0,24	3,76±0,44	5,56±0,53	2,12±0,35 ¹	14,0±0,96
Razem np.	30	2,80±0,29	4,10±0,35	6,53±0,49	3,07±0,28 ¹	16,5±0,94

¹P=0,043*

znamiennie wyższa punktacja w skali globalnej. Palący mężczyźni uzyskiwali nieco wyższe wyniki w podskalach PNW2, PNW4 i całej skali PNW, ale różnice nie były znamienne. W sumie jednak przełożyło się to na znamiennie wyższą punktację całej palącej grupy kontrolnej w podskalach PNW2 (impulsywność) i PNW4 (bałaganiarski luz) oraz w całej skali PNW.

W skali i podskalach US (Unikania Stresów) brak znamienych różnic między palącymi i niepalącymi, chociaż na uwagę zasługuje fakt, że niepalące kobiety we wszystkich podskalach US osiągały wyższą punktację.

W skali ZPW (Zależność od pozytywnych wzmocnień ze strony otoczenia) brak znamienych różnic punktacji podskal i całej skali – za wyjątkiem podskali ZPW4 (uzależnianie się od innych), w której zarówno mężczyźni, jak i kobiety niepalące uzyskali większą liczbę punktów i w rezultacie różnica w tej podskali jest znamienna dla łącznej grupy palących.

Porównanie wyników grupy kontrolnej z wynikami grupy osób uzależnionych od alkoholu przedstawione jest w Tabelach IVa, b i c, przy czym w związku ze znamienymi różnicami wyników wszystkich skal TPQ u kobiet i mężczyzn w grupie kontrolnej, porównań dokonywano tylko między grupami tej samej płci.

Z powyższych tabel wynika, że:

1. W skali Poszukiwania Nowych Wrażeń nie obserwuje się żadnych różnic między uzależnionymi a nieuzależnionymi kobietami – ani w skali globalnej, ani w poszczególnych podskalach. Natomiast uzależnieni od alkoholu mężczyźni charaktery-

TABELA 4a
Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach PNW u kobiet i mężczyzn z grupy kontrolnej i uzależnionych od alkoholu.

	n	PNW1	PNW2	PNW3	PNW4	PNW
Kobiety ktr.	30	4,60±0,38	3,90±0,34	5,03±0,31	4,73±0,29	18,3±0,87
Kobiety alc.	12	4,75±0,54	3,92±0,76	4,92±0,51	5,67±0,57	19,3±1,57
Mężczyźni ktr.	25	4,12±0,41	3,04±0,36	3,36±0,43 ¹	4,64±0,41	15,2±0,90 ²
Mężczyźni alc.	49	4,37±0,31	3,61±0,26	5,02±0,31 ¹	5,31±0,30	18,3±0,79 ²

¹p=0,0016; ²p=0,0129

TABELA 4b

Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach US u kobiet i mężczyzn z grupy kontrolnej i uzależnionych od alkoholu.

	n	US1	US2	US3	US4	US
Kobiety ktr.	30	4,20±0,46	4,53±0,33	3,90±0,30	3,83±0,45	16,5±1,18
Kobiety alc.	12	5,67±0,81	4,58±0,56	3,83±0,70	3,67±0,80	17,8±2,22
Mężczyźni ktr.	25	3,28±0,39	3,08±0,45	2,56±0,38 ¹	2,76±0,42	11,7±1,17 ²
Mężczyźni alc.	49	4,24±0,36	3,86±0,29	3,57±0,28 ¹	4,10±0,41	15,8±1,03 ²

¹p=0,036; ²p=0,016

TABELA 4c

Porównanie punktacji (średnie±SEM) w skali i podskalach ZPW kobiet i mężczyzn z grupy kontrolnej i uzależnionych od alkoholu.

	n	ZPW1	ZPW2	ZPW3	ZPW4	ZPW
Kobiety ktr.	30	3,20±0,22	3,60±0,34 ¹	6,70±0,46	3,20±0,31	16,7±0,83
Kobiety alc.	12	3,75±0,31	5,08±0,62 ¹	6,92±0,86	3,08±0,38	19,4±1,01
Mężczyźni ktr.	25	2,08±0,30 ²	4,36±0,45	5,36±0,55	1,96±0,29	13,8±1,09 ³
Mężczyźni alc.	49	3,31±0,17 ²	4,37±0,26	6,51±0,37	2,55±0,21	16,7±0,63 ³

¹p=0,0306; ²p=0,0007; ³p=0,0137;

zują się znamienne wyższym poziomem ekstrawagancji (PNW3) niż mężczyźni z grupy kontrolnej i znamienne wyższym wynikiem całej skali PNW. W pozostałych podskalach PNW również osiągnęli wyższe wyniki, ale nieznamienne statystycznie.

2. W skali Unikania Stresów uzależnione kobiety również nie różnią się od grupy kontrolnej kobiet, z wyjątkiem może podwyższonej, ale nieznamienne podskali pesymizmu (US1). Natomiast uzależnieni mężczyźni uzyskali wyższe wyniki we wszystkich podskalach US, przy czym znamienne w podskali US3 (nieśmiałość wobec obcych) i w bliskim znamienności stopniu w podskali US4 (męczliwość i astenia). W sumie osiągnęli znamienne wyższy wynik w globalnej skali US.

3. W skali ZPW zaskakuje znamienne wyższy poziom podskali ZPW2 (upór i wytrwałość) u kobiet uzależnionych w porównaniu z nieuzależnionymi – na tyle wyższy, że przy braku wyraźnych różnic w pozostałych podskalach daje bliską znamienności (p=0,067) różnicę w globalnej skali ZPW. Podskala ZPW2 u uzależnionych i nieuzależnionych mężczyzn jest prawie identyczna, natomiast w pozostałych podskalach uzależnieni uzyskują wyższe wyniki, przy czym znamienne w podskali ZPW1 (uczuciowość). W sumie mają też znamienne wyższy wynik globalnej skali ZPW.

OMÓWIENIE WYNIKÓW I DYSKUSJA

Przedstawione wyniki świadczą, że kwestionariusz TPQ jest narzędziem umożliwiającym porównywanie grup o szerokim profilu wiekowym, ponieważ żadna ze skal globalnych nie koreluje z wiekiem badanych. Z korelacji poszczególnych podskal z wiekiem wydaje się wynikać natomiast, że mężczyźni (w przeciwieństwie do kobiet) stają

się z biegiem lat bardziej sentymentalni i jest to korelacja na tyle silna ($R = +0,459$), iż należy tę zależność traktować jako stwierdzenie faktu. Jeżeli chodzi o pozostałe dwie korelacje podskal z wiekiem, mogące świadczyć, że upływ lat nasila tendencje do refleksji oraz lęk przed niepewnymi sytuacjami, to współczynniki korelacji dla podskali PWN1 ($R = -0,290$) i US2 ($R = +0,296$), chociaż statystycznie znamienne, świadczą raczej o pewnej, intuicyjnie słusznej, tendencji niż o zdecydowanym trendzie.

Bardzo istotne z punktu widzenia metodologicznego wydaje się również stwierdzenie występowania znamienych różnic w wynikach wszystkich skal globalnych kwestionariusza między grupami nieuzależnionych mężczyzn i kobiet. Znamienne różnice między kobietami i mężczyznami w naszej grupie kontrolnej dotyczą następujących cech osobowości:

Kobiety są bardziej skłonne do ekstrawagancji i wykazują mniejszą powściągliwość niż mężczyźni. Są mniej pewne siebie i bardziej lękają się nieustabilizowanych sytuacji. Są bardziej nieśmiałe wobec obcych. Charakteryzuje je też większa uczuciowość i wyższa skłonność do uzależniania się od innych ludzi w odróżnieniu od mniej sentymentalnych i bardziej samowystarczalnych mężczyzn. W sumie kobiety osiągają znamienne wyższe wyniki we wszystkich skalach globalnych kwestionariusza TPQ i sugeruje to, że wszelkie porównania między badanymi grupami z różnych populacji powinny być dokonywane z uwzględnieniem płci. Piśmiennictwo dotyczące badań z zastosowaniem tego kwestionariusza u osób uzależnionych zazwyczaj dotyczy grup mężczyzn (9,10), bądź nie uwzględnia czynnika płci (7), co w świetle naszych danych wydaje się błędem. Sytuację komplikują dodatkowo pewne różnice zaobserwowane pomiędzy palącymi i niepalącymi kobietami w kluczowej z punktu widzenia typologii Cloningera skali Poszukiwania Nowych Wrażeń, zważywszy zwłaszcza na fakt, że znakomita większość osób uzależnionych od alkoholu zalicza się również do palaczy tytoniu. Okazuje się jednak, że zaobserwowane przez nas różnice między grupami osób uzależnionych i nieuzależnionych od alkoholu tych właśnie skal nie dotyczą. Nasze wyniki sugerują, że temperamentnymi czynnikami zagrożenia alkoholizmem mogą być dla mężczyzn ekstrawagancja, nieśmiałość wobec obcych i uczuciowość, natomiast dla kobiet, co dość zastanawiające, wytrwałość i upór. O ile różnice zaobserwowane między kontrolną i badaną grupą mężczyzn, jeżeli nawet nie oczywiste, to przynajmniej nie budzą sprzeciwu, o tyle jedyna cecha różnicująca kobiety uzależnione od nieuzależnionych musi budzić zdumienie. Podskala ZPW2 – Wytrwałość i upór w przeciwstawieniu do łatwego zniechęcania się – jest podskalą szczególną, która bywa wyodrębniana ze skali ZPW jako osobny wymiar w modyfikowanych wersjach kwestionariusza i stwierdzono np., że jest jedyną skalą różnicującą osoby utrzymujące w określonym czasie abstynencję od tych, które uległy nawrotowi (7). Większość badanych przez nas osób uzależnionych pozostawała w terapii odwykowej i utrzymywała abstynencję przez dłuższy czas. Trudno wytłumaczyć jednak, dlaczego podskala ta, w dodatku jako jedyna, różnicuje wyłącznie kobiety uzależnione od nieuzależnionych. To zagadnienie wymaga bez wątpienia dalszych badań.

W punktacji skal globalnych uzależnieni mężczyźni osiągnęli wyższe wyniki zarówno w skali Poszukiwania Nowości, jak i w skali Unikania Stresów, a także w skali Zależności od Pozytywnych Wzmocnień. Jako grupa nie pasują więc ani do typu 1

ani do typu 2 alkoholizmu wg Cloningera. Grupa uzależnionych kobiet nie różni się znamienne od grupy kontrolnej kobiet w punktacji żadnej ze skal globalnych TPQ, chociaż różnica w skali Unikania Stresów jest na granicy znamienności ($p=0,067$). W drugiej części pracy, poświęconej korelacji interesujących nas parametrów biochemicznych z mierzonymi przy użyciu kwestionariusza TPQ cechami osobowości, spróbujemy wyodrębnić osoby spełniające wg tego kwestionariusza kryteria przynależności do 1. lub 2. typu uzależnienia i ocenić różnicującą wartość tych parametrów.

WNIOSKI

1. Badanie kwestionariuszem TPQ grupy osób nieuzależnionych wykazało, że różnice cech temperamentu między mężczyznami i kobietami są na tyle znamienne, iż w badaniach porównawczych należy uwzględniać czynnik płci.

2. W grupie kontrolnej szczególną podgrupę stanowią kobiety palące, które osiągają najwyższe wyniki w skali Poszukiwania Nowości, głównie za sprawą wysokich punktacji w podskalach impulsywność i bałaganiarski luz.

3. Porównanie grup osób uzależnionych i nieuzależnionych od alkoholu wykazało, że uzależnieni mężczyźni różnią się od mężczyzn z grupy kontrolnej wyższymi wynikami we wszystkich skalach globalnych kwestionariusza TPQ. Jedyłą natomiast różnicą między uzależnionymi i nieuzależnionymi kobietami była znamienne wyższa u kobiet uzależnionych punktacja w podskali „upór i wytrwałość”, będącej jedną z podskal skali globalnej „Zależność od Pozytywnych Wzmocnień”.

STRESZCZENIE

Przy użyciu Trójwymiarowego Kwestionariusza Osobowości (TPQ) zbadano 55 osób zdrowych i 61 osób uzależnionych od alkoholu. Wyniki badań osób zdrowych wykazały znamienne różnice w profilach temperamentu między kobietami i mężczyznami, co sugeruje konieczność uwzględniania czynnika płci w badaniach porównawczych. Porównanie grup osób uzależnionych i nieuzależnionych od alkoholu wykazało, że uzależnieni mężczyźni osiągnęli wyższe wyniki we wszystkich trzech skalach globalnych kwestionariusza, natomiast kobiety uzależnione różniły się znamienne od nieuzależnionych jedynie wyższą punktacją w podskali „upór i wytrwałość”, która to podskala jest składową skali globalnej „Zależność od Pozytywnych Wzmocnień”.

Słowa kluczowe: TPQ, uzależnienie od alkoholu.

PIŚMIENNICTWO

1. Cloninger C.R.: *A systematic method for clinical description of personality variants*. Arch. Gen. Psychiat., 1987, 44, 573-588.
2. Cloninger C.R.: *Neurogenetic adaptive mechanisms in alcoholism*. Science, 1987, 236, 410-416.

3. Bongiani P.: *Platelet MAO activity and personality: An overview*. New Trends Exptl. Clin. Psychiat., 1991, 7, 17-28.
4. Smith D.F.: *Type A personalities tend to have low platelet monoamine oxidase activity*. Acta Psychiatr. Scand., 1994, 89, 88-91.
5. Bidziński A., Habrat B., Tonderska A.: *Obwodowe wskaźniki aktywności układów cholinergicznego, i noradrenergicznego w typie 1 i typie 2 alkoholizmu wg Cloningera*. Alkoholizm i Narkomania, 1996, 3 (24), 301-309.
6. Cloninger C.R., Przybeck T.R., Svrakic D.M.: *The Tridimensional Personality Questionnaire: US normative data*. Psychol. Rep., 1991, 69, 1047-1057.
7. Janowsky D.S., Boone A., Morter S., Howe L.: *Personality and alcohol/substance-use disorder patient relapse and attendance at self-help group meetings*. Alcohol and Alcoholism, 1999, 34, 359-370.
8. Dufeu P., Kuhn S., Schmidt L.G.: *Prüfung der Güterkriterien einer deutschen Version des „Tridimensional Personality Questionnaire (TPQ)“ von Cloninger bei Alkoholabhängigen*. Sucht, 1995, 41, 395-407.
9. Sander T., Harms H., Dufeu P., Kuhn S., Hoehe M., Lesch K-P., Rommelspacher H., Schmidt L.G.: *Serotonin transporter gene variants in alcohol-dependent subjects with dissocial personality disorder*. Biol. Psychiatry 1998, 43, 908-912
10. Howard M.O., Cowley D.S., Roy-Byrne P.P., Hopfenbeck J.R.: *Tridimensional personality traits in sons of alcoholic and nonalcoholic fathers*. Adv. Clin. Exptl. Res. 1996, 20, 445-448.